

é (ð) a les Illes, i hi és ben viu. A diferència del Continent (on en aquest sentit s'ha introduït la *i* internacional i francesa), allà s'aplica fins i tot a les mines, caves o perforacions, per on raja l'aigua d'una deu o font d'aprovisionament de líquid potable: *lə mēna* d'una font, em mostrava una dama venerable d'una vella família de Sóller (1953). En el Continent queda rastre abundant en la toponímia de *Mena* en llocs on hi ha o hi ha hagut mines de pedra mineral, metàl·lics, carbonós etc. I com a mot viu, *mena* resta ben corrent a zones muntanyoses més o menys de pertot.

Obrim les obres geogràfiques del Princ., i arreu trobarem mencions de *mena* de ferro, de plom, d'antimoni etc., pertot: les obres de Pau Vila, Jo. Iglésies, Solé, la *Geogr. Gral.* de Carreres Candi a cada pas, les guies d'Osona, CATorras, Soler Santaló etc. Ho diuen encara correntment els muntanyencs de pertot, sobretot als Pirineus i cap a l'Ebre. «Als meners de Tregurà hi havien buscat *mēna*», Vilallonga de Ter (1935).

En massa, ens apareix, en el domini rossellonès: «en el Clot dels Meners hi ha *mēna də řeru*» Sançà; parlant dels *Meners dels Còms*, dels quals em signaven la «trainée»: «—Encara n'hi troben? —Avui ha baixat un *trín də mēna*» (un tren de wagonetes carregat de mineral) Serdinyà; «sí: hi havia poc o prú de *mena*» Nyer; a Sant Marçal m'ensenyaven l'indret on «feien coure la *mena*», tot ple de carrall; a Estoer, on hi havia un antic *mané* de níquel, em portaven un *llevadís*, explicant que era una peça «remassada» de *mena* ja antiga. I així a Vallmanya (pertot arreu en el terme, la d'hematita en el Mener d'en Vilafranca etc.), a Codalet, a Montner... (1959-60). A l'Est del Coll de la Perxa i de la Vall de Prats de Molló la *e* oberta i la tancada s'han confós fonemàticament en tots els mots.

A Cerd., on reprèn la distinció, i on també es troba la cosa i el mot ben sovint, és *mēna* amb *e* oberta (només a Das deien *lə mēna* parlant de les mines de manganès de Comariola, 1935); Segre avall apareix la *é*, pròpia del cat. occid., ja en els pobles de parlar xipella: *Rocs de la Mēna* a Aristot, aclarint que hi trobaven mineral (1935), i així sègueix cap al Pallars Sobirà (*Forat de la Mēna* a Berrós, 1964).

La cosa reprèn en força en el Priorat, on d'acord amb la isoglossa hi ha encara è a l'Est, é a l'Oest: és sabuda la importància de Bellmunt en riqueses mineres: «d'aquell pou en trauen *mēna*» anava sentint-hi; «és un forat que hi troben *mēna*» Capçanes; però a la Vilella Alta ja: «—Per què aquells enderros? —Hi buscaven *mēna*» (1935-6). I així va seguint fins a l'Horta de València: a Morvedre hi ha la *Muntáya la mēna*, a Fondguilla la *Cova la mēna*; per allà sembla que es va mantenir el mot aplicat no sols al material sinó també als meners o mines: *la mēna de Miravet* a Cabanes de l'Arc (1961).

La penetració de la forma internacional *mina*, d'origen francès, degué ser, doncs, relativament moderna. A Seròs en havia encara *La mēna 'l Lluc* parlant-me d'una que hi deien hagut a la part reculada del terme (a la ratlla d'Almatret), però *La Mina Nova*, que veïem a prop i jo hi observava les *sirgues* o cables pas-

sant d'un vessant a l'altre (1935). L'acc. on *mina* és més fonament arrelada i degué generalitzar-se més antigament, és en les perforacions per proveir d'aigua; així per a les moltes d'importants i ja antigues, que hi ha en el terme de Valls, per a aigües de regatge, i que tenen noms propis: *La Mina de Rubió*, *La Mina bōjza*, dita així perquè és molt intermitent (1964). També per als tunelets subterranis per entrar en fortificacions, grossos edificis de residència, monestirs etc.: «feu-ne tancar aquella *mina* / que dóna al convent de monjas» en la vella cançó del Comte N'Arnau (*Romançerillo* de MilàF, ed. 1853, n.º 36).

Per això la gent del camp anomenaren *mines* els túnels dels ferrocarrils i carreteres: la gent d'allà encara no diu altrament als molts que hi ha de la línia fèrria, entre Ripoll i Sant Quirze de Besora (1953). Però què més, si els mateixos vells barcelonins ho digueren així: en la meua infància perforaren un estret túnel que des de la vall entre Pedralbes i Sarrià sortia a través de la muntanya al Pantà de Vallvidrera, i per on circulava un petit tren, delícia de les criatures i llurs acompanyants, i en deien *la mina*, que la companyia explotadora, crec francesa, anomenà la *Grotte*, i la gent coneixiem el tren per *El Mina-gròt* (1909).

La primera penetració fou com a terme bèl·lic o poliorcètic, per a les caves que feien els assetjants d'una fortalesa: així en el *Tirant de Galba* (Ag., iv, 22), on apareix junt amb *contramina* i amb el verb *minar* per a practicar mines d'aqueixes, veg. les cites en el *DAG*, i una d'un doc. mallorquí de la mateixa cosa, en 1451 en *AlcM*, que és la dada catalana més antiga; però llavors això era un neologisme, car tant Jaume I com Desclot i Muntaner empen *cava* en aquest sentit; la data posterior i la restricció a l'esfera militar són prova clara d'un manlleu al francès. En terres d'Oc el primer exemple és de la zona septentrional (Cantal) i de c. l'a. 1400 (*PSW*, amb esmena d'un error de Rayn.); és veritat que allà hi ha exemples anteriors del verb *minar* (S. XIV), però els uns tenen caràcter militar i en els altres es tracta de 'soscavar' en sentit moral, que al capdavant prové de la mateixa idea bàsica.

Aquest caràcter guerrer del mot revela també la provenença de la llengua d'oïl, tant a Occitània com a Catalunya. En efecte, tant aquí com ací la forma *mena* sembla ser l'única autòctona. Aquesta és freqüent en llengua d'oc des de princ. S. XIV, en el seu sentit propi, i del derivat *menier* (o *meniera*) en el mateix sentit, n'hi ha exemples anteriors, un dels quals es remuntaria fins a 1166. De tota manera la toponímia indica que *mena* també degué usar-s'hi, almenys a l'Alt Lenguadoc: *Ruisseau de las Menos* és el nom antic, del de Taulepette a Quintillan (Aude: Sabarhès).

D'altra banda trobem *mena* en el sentit figurat de 'manera de ser', espècie a què pertany una cosa en diversos trobadors del S. XII, entre ells Bertran de Born: «—Tan es d'amorosa *mena* / que morrai, si no m'estrena / d'un doutz bais» —i Raïmbaut d'Aurenç— «un vers farai de tal *mena* ---»; i l'enamorada d'aquest, la trobairitz Beatritz, Comtessa de Dia, li retreu: «Àmics, tan vos sai leugier / en fait d'amorosa